

Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 1. – 2024. – С. 103–108
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 1. – 2024. – pp. 103–108
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2024.58.103-108>
hj.chnu.edu.ua

УДК 94 (477.85)«1875–1914»

© Михайло Чучко* (Чернівці)

**ПРОБЛЕМИ АНТИЧНОЇ ТА СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ІСТОРІЇ
У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ НА НАВЧАЛЬНИХ КУРСАХ ВИКЛАДАЧІВ
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ АВСТРИЙСЬКОЇ ДОБИ (1875 – 1914 рр.)**

Стаття присвячена проблемі викладання курсів із загальної історії, зокрема періодів Античності та Середньовіччя, а також провадження науково-дослідницької роботи в цій сфері на філософському факультеті Чернівецького університету в австрійську добу (1875 – 1914 рр.). Особлива увага в дослідженні приділяється діяльності в Чернівцях істориків-медієвістів Йогана Лозерта та Зигмунда Херцберга-Френкеля, викладача допоміжних історичних дисциплін Александра Будінзкі, а також праці антикознавців Йоганна Кромайєра і Оскара Льюйце.

Вчені Й. Лозерт та А. Будінзкі працювали в Чернівецькому університеті ще з часу його відкриття в 1875 р., викладаючи всесвітню історію та допоміжні історичні дисципліни. На початку ХХ ст. загальну історію в Чернівецькому університеті став викладати З. Херцберг-Френкель, який у 1905/1906 н.р. був ректором Чернівецького університету. Антикознавчі студії в університеті Чернівців розвивав професор-історик Й. Кромайєр, який у 1911/1912 н.р. обирався його ректором. Після Й. Кромайєра стародавню історію в університеті Чернівців викладав О. Льюйце.

Паралельно з викладацькою роботою згадані вчені здійснювали в Чернівецькому університеті наукові дослідження з проблем палеографії, антикознавства та медієвістики в рамках панівної тоді позитивістської методології.

Ключові слова: Чернівецький університет, викладання, навчальні курси, науково-дослідницька робота, загальна історія, медієвістика, антикознавство, палеографія, проблеми всесвітньої історії, методологія позитивізму.

Mykhailo Chuchko (Chernivtsi)

**PROBLEMS OF ANCIENT AND MEDIEVAL HISTORY
IN SCIENTIFIC RESEARCH AT THE COURSES OF PROFESSORS
OF THE UNIVERSITY OF CHERNIVTSI IN THE AUSTRIAN PERIOD (1875 – 1914)**

Abstract. *The article is devoted to the problem of teaching courses on general history, in particular the periods of Antiquity and the Middle Ages, as well as conducting research work in this area at the Faculty of Philosophy of the University of Chernivtsi in the Austrian period (1875 – 1914). Particular attention in the study is paid to the activities in Chernivtsi of medieval historians Johann Lozert and Sigmund Herzberg-Frenkel, professor of auxiliary historical disciplines, paleographer Alexander Budinsky, as well as the work of antiquarians Johann Kromayer and Oskar Leutze.*

Scientists J. Lozert and A. Budinsky have worked at the University of Chernivtsi since its opening in 1875. Through the efforts of Johann Lozert, who taught students a course in general history, studios in medieval studies were started in Chernivtsi. A. Budinsky founded the study of medieval paleography.

At the beginning of the twentieth century Z. Herzberg-Frenkel, who studied problems of medieval history and auxiliary historical disciplines, began to teach general history at the University of Chernivtsi. In 1905/1906 was the rector of the University of Chernivtsi.

* д.і.н., професор кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Antiquities studios at the University of Chernivtsi, in particular in the direction of studying the fields of ancient battles, were developed by professor-historian J. Kromayer, who arrived from Germany. In 1911/1912 he was elected rector of the University of Chernivtsi.

After J. Kromayer left for Leipzig, ancient history at the University of Chernivtsi was taught by O. Leutze from Halle, who was a specialist in the history of Republican Rome, chronology, annalistics and numismatics.

The mentioned scientists left a noticeable mark on the history of the University of Chernivtsi, teaching general history there and simultaneously developing scientific topics on the problems of the history of Antiquity and the Middle Ages within the framework of the then dominant positivist methodology.

Keywords: Chernivtsi university, teaching, training courses, research work, general history, medieval studies, ancient history, paleography, problems of world history, positivist methodology.

Про історію Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича як одного з найстаріших закладів вищої освіти України написано вже чимало праць¹, проте окремі сторінки минулого цього вищого навчального закладу, відкритого ще за Австро-Угорщини, залишаються маловивченими, що обумовлює актуальність подальших студій. Певною мірою це стосується персонального складу професорсько-викладацького складу університету, зокрема викладачів, що читали курси зі всесвітньої історії на тодішньому філософському факультеті та провадили там науково-дослідницьку роботу. Вивчення цього питання і має на меті пропонована стаття.

Відкритий 4 жовтня 1875 р. цісарсько-королівський університет Франца Йосифа I в Чернівцях почав працювати у складі трьох факультетів: юридичного, філософського та православного богословського. На перших порах закладу не вистачало власних викладацьких кадрів. Виняток становив богословський факультет, до якого перейшли працювати викладачі колишнього православного теологічного закладу. Через це до Чернівецького університету стали запрошувати фахівців з університетів як Австро-Угорщини, так із-за кордону². З самого початку роботи університету в Чернівцях читання курсу із загальної історії на філософському факультеті забезпечував екстраординарний професор, доктор філософії Йоган Лозерт, що прибув з Відня, а викладати допоміжні історичні дисципліни, зокрема середньовічну палеографію та романську філологію, розпочав екстраординарний професор, доктор філософії Александр Будінзькі, випускник Віденського університету та Паризької школи рукописів³.

Саме професор Йоган Лозерт започаткував у Чернівецькому університеті медієвістичні студії. Народився майбутній дослідник 1 вересня 1846 р. у Фульнеку в Моравії. Навчався в гімназії в Опаві, потім у 1866 р. присвятив себе історико-германським студіям у Відні. Після закінчення Віденського університету викладав у реальній гімназії австрійської столиці. Докторський ступінь з філософії отримав у Тюбінгені (1871), а пізніше також і у Відні (1874) за його роботу про джерела з історії Кремсшюстера. 1875 року він став професором університету в Чернівцях. Був директором історичного семінару зі всесвітньої історії. У 1893 р. переїхав до м. Грац, де став працювати у місцевому університеті. 1917 року Йоган Лозерт вийшов на пенсію. Помер 1936 року в Штирському Градеку. Досліджував релігійну середньовічну історію, Реформацію та Контрреформацію, гуситський рух. Він описав Фульнеканський архів. Найважливішими є його твори про гуситів, наприклад: «Гус і Віклев» (1884, друге видання, 1925). Був також автором праць «Анабаптисти в Тиролі», «Історія пізнього середньовіччя від 1197 до 1492 р.», «Підручник середньовічної і нової історії»⁴.

Архівіст-палеограф Паризької школи рукописів Александр Будінзькі, що прибув з Відня, забезпечував у Чернівецькому університеті викладання допоміжних історичних дисциплін та романської філології. Народився 27 лютого 1844 р. у Грінцінгу біля Відня. Студіював історію у Віденському університеті. У 1867 – 1871 рр. навчався в Парижі у школі рукописів, де отримав диплом архівіста-палеографа. Рік стажувався у Лондоні. Отримав ступінь доктора філософії. З 1875 по 1884 рік працював професором Чернівецького університету. Був деканом філософського факультету. 1884 року переїхав у Брюн. Потім вийшов на пенсію і переїхав до Відня. Там 1889 року пішов працювати до міністерства фінансів. З жовтня 1892 р. до смерті був директором архіву і бібліотеки міністерства фінансів. Помер 15 березня 1900 року у Відні. Александр Будінзькі був

автором праць: «Паризький університет і чужинці в середні віки» (Берлін, 1876), «Поширення латинської мови в Італії та провінціях Римської імперії» (Берлін, 1881)⁵.

Серед запрошених на початку ХХ ст. викладачів-істориків варто згадати фахівців зі всесвітньої історії професорів Зигмунда Херцберга-Френкеля, Йоганна Кромайєра та Оскара Льюйце, які не лише займалися викладанням історичних курсів, але й вели науково-дослідницьку роботу з історії античності і середньовіччя на філософському факультеті Чернівецького університету Франца Йосифа, а окремі з них навіть обиралися на посаду ректора.

Перший дослідник у цій плеяді – Зигмунд Херцберг-Френкель – прибув на початку ХХ ст. до Чернівців із Відня. Відомо, що народився він 7 березня 1857 р. у м. Бродах (Галичина) в родині поета і письменника Лео Херцберга-Френкеля. Навчався у гімназії. Вищу освіту здобував, студіюючи юриспруденцію у Віденському університеті, а потім – історію у навчальних закладах міст Лейпцига, Відня та Берліна. В 1880 р. захистив докторську дисертацію у Віденському університеті. Протягом 1879 – 1881 рр. був дійсним членом Інституту австрійської історії у Відні. Займався дослідженням середньовічної історії і допоміжних історичних дисциплін.

У липні 1887 р. З. Херцберг-Френкель обійняв посаду приват-доцента у Відні. З 1893 р. працював надзвичайним професором середньовічної історії Чернівецького університету. У листопаді 1895 р. призначений ординарним професором загальної історії. У 1905/1906 н.р. – ректор Чернівецького університету. Помер 19 вересня 1913 р. у Відні. Автор численних публікацій у німецькомовних виданнях з середньовічної історії і джерелознавства. Серед них: «Імперські документи 1246 – 1308 рр.» (1885), «Книга братства св. Христофора» (1901), «Книга братства св. Петра», «Ян Вікліф. Трактат про Симонію», «Історія господарства Нижнього Алтаю»⁶.

З Німеччини прибув до Чернівців відомий історик-античник Йоганн Кромайєр. Він народився 31 липня 1859 р. в Штральзунді. Батько Й. Кромайєра Карл (1829 – 1915) був директором школи м. Штральзунд. Мати – дочкою францисканського професора Йоганна Грубера, заступника директора в місцевій середній школі. В 1875 році родина переїхала у Вайссенбург. У місцевій середній школі Йоганн здобував середню освіту, закінчивши її з відзнакою. Кромайєр вивчав класичну і стародавню історію в Єні та Страсбурзі, а закінчивши університетські студії в 1883 році, захистив у Страсбурзі дисертацію з римського законодавства. Працював у гімназіях Танна, Меца та Страсбурга. У 1888 р. здобув стипендію, що дозволило йому здійснити поїздки до Італії, Греції і Малої Азії.

1898 року Йоганн Кромайєр захистив габілітаційну докторську дисертацію. За пропозицією Моммзена і Вілламовіца та за підтримки Академії і Генерального штабу здійснив навесні 1900 року велику експедицію в Фермопілі, Херонею та Македонію. Під час другої експедиції в 1907 році Кромайєра супроводжував австрійський капітан Георг Вейт, який з тієї пори був його співавтором і консультантом з військової історії, поки не був убитий у 1925 році в одній з експедицій двома пастухами.

У 1902 р. посів місце надзвичайного професора стародавньої історії Чернівецького університету. З 1903 р. працював штатним професором. У 1911/1912 н.р. був ректором, потім проректором університету в Чернівцях.

У 1913 р. переїхав до Лейпцига, де викладав в університеті. Після виходу на пенсію з 1927 р. жив у Берліні. Помер 23 жовтня 1934 р. в Берліні внаслідок інсульту.

Й. Кромайєр був автором фундаментальної праці «Поля античних битв» (у чотирьох томах), а також дослідження про військове мистецтво греків і римлян, атласу античних битв (разом із Людо Моріцем Хартманном): Римська історія. Гота, 1919; Три битви з греко-римської давнини. Лейпциг, 1921; Інструкція з вивчення історії. Лейпциг, 1925; (Спільно з Георгом Вейтом): Армія та війна греків і римлян. Мюнхен, 1928 р. Передруковано 1963 р.; (Спільно з Георгом Вейтом): Атлас битв давньої військової історії. Лейпциг, 1922 – 1929 рр.)⁷.

Після того, як Й. Кромайєр виїхав до Лейпцига, читати стародавню історію до Чернівців з Галле було запрошено фахівця з історії Риму Оскара Льюйце. Народився він 1874 року у м. Лаймбаху (Вюртемберг). Навчався у Карловій гімназії в Штуттгарті. Закінчив Тюбінгенський університет. У 1898 р. захистив промоційну докторську роботу на тему «До критики і хронології першої Пунічної війни». Працював учителем, потім викладав і був бібліотекарем в євангелічно-богословській семінарії м. Тюбінген. У 1909 р. видав монографію «Римське літочислення. Спроба з'ясування

його історичного розвитку». З 1912 р. був асистентом на філософському факультеті університету в м. Галле. Захистив габілітаційну докторську роботу на тему «До історії римських цензів». Як приват-доцент читав курс стародавньої історії. 18 липня 1914 р. був призначений на посаду ординарного професора стародавньої історії Чернівецького університету. В 1914 – 1918 рр. у чині капітана брав участь у Першій світовій війні. Помер 19 квітня 1934 р. у Бад Ельстер. Як історик-античник спеціалізувався на історії республіканського Риму, хронології, анналістиці, нумізматиці. У 1920 р. в «Нумізматичному часописі» опублікував дві статті з римської нумізматики: «Дата першого карбування срібняків у Римі» (в №32) та «Плінієве датування першого карбування золотих в Римі» (в №3)⁸.

Отже, відкритий у 1875 р. німецькомовний університет в Чернівцях вже до початку ХХ ст. став провідним центром освіти й науки в регіоні. Тут навчали і вели науково-дослідницьку роботу визначні історики європейського рівня, зокрема медієвісти Йоган Лозерт та Зигмунд Херцберг-Френкель, античники Йоганн Кромайер і Оскар Льюїце, палеограф Александр Будінські, які залишили помітний слід у вивченні проблем всесвітньої історії періодів Античності та Середньовіччя, що розглядалися ними в рамках панівної на той час позитивістської методології.

¹ І.М. Новосівський, *Чернівецький університет і буковинські українці* [Chernivtsi University and Bukovynian Ukrainians], in «Записки наукового товариства імені Шевченка», т. 205: Історично-філософська секція. Правнична комісія, ч. 2: У пошуках історичної правди. Збірник на пошану Миколи Чубатого 1889-1975, Нью Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1987, с. 485–508; *Чернівецький державний університет* [Chernivtsi State University] / ред. кол. К.О. Червінський та ін., Львів, 1975, 192 с.; В. Колотило, *Чернівецький університет і буковинські українці* [Chernivtsi University and Bukovynian Ukrainians], in «Буковинський журнал», Чернівці, 1995, ч. 1-2, с. 97-116; *Чернівецький університет. 1875-1995: сторінки історії* [University of Chernivtsi. 1875–1995: pages of history] / ред. рада С.С. Костишин (голов.), О.Е. Панчук, В.М. Ботушанський та ін., Чернівці, 1995, 208 с.; В. Ботушанський, *Місто в період австрійського правління* [The city during the Austrian rule], in «Чернівці: Історія і сучасність. Ювілейне видання до 600 – річчя першої писемної згадки про місто» / В.М. Ботушанський, С.В. Біленкова, О.В. Добржанський та ін.; за заг. ред. В.М. Ботушанського, Чернівці, 2009, с. 79-154; *Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича: імена славних сучасників* [Chernivtsi National University named after Yu. Fedkovych: names of famous contemporaries] / упоряд. Н. Струк, О. Матвійчук, Київ, 2005, 287 с.; А. Norst, *Alma mater Francisco Josephina* [Alma mater Francisco Josephina], Czernowitz, 1900, 133 s.; R. Wagner, *Alma mater Francisco Josephina* [Alma mater Francisco Josephina], Munchen, 1975, 427 s.; R. Wagner, *Alma Mater Francisco Josephina. Die deutschsprachige Nationalitäten-Universität in Czernowitz. Festschrift zum 100. Jahrestag ihrer Eröffnung 1875* [Alma mater Francisco Josephina. The German-speaking Nationalities University in Chernivtsi. Festschrift for the 100th anniversary of its opening in 1875], München, 1975, 427 s.; R. Wagner, *Vom Halbmond zum Doppeladler. Auswählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina und der Czernowitzer Universität «Francisco-Josephina»* [From crescent to double eagle. Selected articles on the history of Bukovina and the Chernivtsi University «Francisco-Josephina»], Augsburg, 1996, 535 s.

² В. Ботушанський, *Місто в період австрійського правління*, с. 140-142; *Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича: імена славних сучасників*, с. 16-17.

³ *Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josefs - Universität zu Czernowitz im Winter-Semester 1875/76: Anfang: 1. October 1875. Ende: 29. Februar 1876* [Staffing levels and order of public lectures at the k. k. Franz-Josefs - University of Czernowitz in the winter semester 1875/76: Start: October 1st, 1875. End: February 29th, 1876], Czernowitz, 1875, s. 9, 21-22; *Die Professoren der Czernowitzer Universität* [The professors of Chernivtsi University], in «Neue Fremde-Blatt», 1875, 13 September, s. 5; *Die Professoren der Czernowitzer Universität* [The professors of Chernivtsi University], in «Das Vaterland», 1875, 13 September, s. 1.

⁴ А. Norst, *Alma mater Francisco Josephina*, s. 53-54; С. Фрунчак, О. Масан, *Професор Йоган Лозерт – перший медієвіст Чернівецького університету* [Professor Johann Lozert is the first medievalist of Chernivtsi University], in «Питання стародавньої та і середньовічної історії, археології й етнографії: зб. наук. статей», Чернівці, 1997, вип. 4, с. 94-99; С. Попик, О. Масан, *Професор Йоган Лозерт – фундатор медієвістичних студій у Чернівецькому університеті* [Professor Johan Lozert is the founder of medieval studies at Chernivtsi University], in «Питання стародавньої та і середньовічної історії, археології й етнографії: зб. наук. статей», Чернівці, 2010, т. 2, с. 40-47.

⁵ А. Norst, *Alma mater Francisco Josephina*, s. 58-59; *Todesfalle* [Death trap], in «Bukowiner Rundschau», 1900, 18 März, s. 3; *Todesfalle* [Death trap], in «Bukowiner Post», 1900, 20 März, s. 3.

⁶ Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 [Austrian Biographical Lexicon 1815–1950], Wien, 1993, bd. 2 (Glae-Hüb), s. 296; Die feierliche Inauguration des Rektors der k.k. Franz Josephs-Universität in Czernowitz für das Studienjahr 1906/1907 [The ceremonial inauguration of the rector of the k.k. Franz Josephs University in Chernivtsi for the academic year 1906/1907], Czernowitz, 1906, s. 5; Personalstand der Franz Josephs Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1912/1913, Czernowitz, 1912, s. 13; М. Чучко, *Професори Чернівецького університету Франца Йосифа Зигмунд Херцберг-Френкель, Йоганн Кромайєр та Оскар Леуце* [Franz Joseph University of Chernivtsi professors Sigmund Herzberg-Frenkel, Johann Kromayer and Oskar Leutze], in «Питання стародавньої та і середньовічної історії, археології й етнографії: зб. наук. статей», Чернівці, 2010, т. 2, с. 49.

⁷ Йоган Кромайєр [Johann Kromayer], in «Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича: імена славних сучасників», с. 44; *Deglückwunschungsempfang beim Landespräsidenten* [Congratulatory reception from the state president], in «Czernowitzer Allgemeine Zeitung», 1911, 31 Mai, s. 4; *Die Rektorsinauguration*, in «Czernowitzer Allgemeine Zeitung», 1911, 3 Dezember, s. 4; H.J. Rieckenberg, *Kromayer, Johannes*, in «Neue deutsche Biographie», Berlin, 1982, bd. 13, s. 75; М. Чучко, *Професори Чернівецького університету Франца Йосифа Зигмунд Херцберг-Френкель, Йоганн Кромайєр та Оскар Леуце*, с. 49-50.

⁸ *Von der Universitat* [From the university], in «Czernowitzer Allgemeine Zeitung», 1914, 19 Iuli, s. 4; W. Theiler, +Oskar Leuze [+Oskar Leuze], in «Gnomon», 1934, bd. 10, h. 9, s. 510; М. Чучко, *Професори Чернівецького університету Франца Йосифа Зигмунд Херцберг-Френкель, Йоганн Кромайєр та Оскар Леуце*, с. 50-51.

References

1. Botushanskyi V., Misto v period avstriiskoho pravlinnia [The city during the Austrian rule], in «Chernivtsi: Istoriia i suchasnist. Yuvileine vydannia do 600 – richchia pershoi pysemnoi zghadky pro misto» / V.M. Botushanskyi, S.V. Bilenkova, O.V. Dobrzhanskyi ta in.; za zah. red. V.M. Botushanskoho, Chernivtsi, 2009, s. 79-154.
2. Chernivetskyi derzhavnyi universytet [Chernivtsi State University] / red. kol. K.O. Chervinskyi ta in., Lviv, 1975, 192 s.
3. Chernivetskyi natsionalnyi universytet im. Yu. Fedkovycha: imena slavykh suchasnykh [Chernivtsi National University named after Yu. Fedkovich: names of famous contemporaries] / uporiad. N. Struk, O. Matviichuk, Kyiv, 2005, 287 s.
4. Chernivetskyi universytet. 1875-1995: storinky istorii [University of Chernivtsi. 1875–1995: pages of history] / red. rada S.S. Kostyshyn (holov.), O.E. Panchuk, V.M. Botushanskyi ta in., Chernivtsi, 1995, 208 s.
5. Chuchko M., Profesory Chernivetskoho universytetu Frantsa Yosyfa Zygmund Khertsberh-Frenkel, Yohann Kromaiier ta Oskar Leutse [Franz Joseph University of Chernivtsi professors Sigmund Herzberg-Frenkel, Johann Kromayer and Oskar Leutze], in «Pytannia starodavnoi ta i serednovichnoi istorii, arkhеolohii y etnografii: zb. nauk. statei», Chernivtsi, 2010, t. 2, s. 48-51.
6. Deglückwunschungsempfang beim Landespräsidenten [Congratulatory reception from the state president], in «Czernowitzer Allgemeine Zeitung», 1911, 31 Mai, s. 4.
7. Die feierliche Inauguration des Rektors der k.k. Franz Josephs-Universität in Czernowitz für das Studienjahr 1906/1907 [The ceremonial inauguration of the rector of the k.k. Franz Josephs University in Chernivtsi for the academic year 1906/1907], Czernowitz, 1906, s. 5.
8. Die Professoren der Czernowitzer Universität [The professors of Chernivtsi University], in «Das Vaterland», 1875, 13 September, s. 1.
9. Die Professoren der Czernowitzer Universität [The professors of Chernivtsi University], in «Neue Fremde-Blatt», 1875, 13 September, s. 5.
10. Die Rektorsinauguration, in «Czernowitzer Allgemeine Zeitung», 1911, 3 Dezember, s. 4.
11. Frunchak S., Masan O., Profesor Yohan Lozert – pershyi mediievyst Chernivetskoho universytetu [Professor Johann Lozert is the first medievalist of Chernivtsi University], in «Pytannia starodavnoi ta i serednovichnoi istorii, arkhеolohii y etnografii: zb. nauk. statei», Chernivtsi, 1997, vyp. 4, s. 94-99.
12. Kolotylo V., Chernivetskyi universytet i bukovynski ukraintsi [Chernivtsi University and Bukovynian Ukrainians], in «Bukovynskyi zhurnal», Chernivtsi, 1995, ch. 1-2, s. 97-116.
13. Norst A., Alma mater Francisco Josephina [Alma mater Francisco Josephina], Czernowitz, 1900, 133 s.
14. Novosivskyi I.M., Chernivetskyi universytet i bukovynski ukraintsi [Chernivtsi University and Bukovynian Ukrainians], in «Zapysky naukovohto tovarystva imeni Shevchenka», t. 205: Istorychno-filosofska sektsiia. Pravnycha komisiia, ch. 2: U poshukakh istorychnoi pravdy. Zbirnyk na poshanu Mykoly Chubatoho 1889–1975, Niu York; Paryzh; Sydnei; Toronto, 1987, s. 485-508.

15. Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 [Austrian Biographical Lexicon 1815–1950], Wien, 1993, bd. 2 (Glae-Hüb), s. 296.
16. Personalstand der Franz Josephs Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1912/1913, Czernowitz, 1912, s. 13.
17. Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz - Jösefs - Universität zu Czernowitz im Winter- Semester 1875/ 76: Anfang: 1. October 1875. Ende: 29.Februar 1876 [Staffing levels and order of public lectures at the k. k. Franz - Jösefs - University of Czernowitz in the winter semester 1875/76: Start: October 1st, 1875. End: February 29th, 1876], Czernowitz, 1875, s. 9-22.
18. Popyk S., Masan O., Profesor Yohan Lozert – fundator mediievistychnykh studii u Chernivetskomu universyteti [Professor Johan Lozert is the founder of medieval studies at Chernivtsi University], in «Pytannia starodavnoi ta i serednovichnoi istorii, arkeolohii y etnohrafii: zb. nauk. statei», Chernivtsi, 2010, t. 2, s. 40-47.
19. Rieckenberg H.J., Kromayer, Johannes, in «Neue deutsche Biographie», Berlin, 1982, bd. 13, s. 75.
20. Theiler W., +Oskar Leuze [+Oskar Leuze], in «Gnomon», 1934, bd. 10, h. 9, s. 510.
21. Todesfalle [Death trap], in «Bukowinfr Rundschau», 1900, 18 Marz, s. 3.
22. Todesfalle [Death trap], in «Bukowiner Post», 1900, 20 Marz, s. 3.
23. Von der Universitat [From the university], in «Czernowitzer Allgemeine Zeitung», 1914, 19 Iuli, s. 4.
24. Wagner R., Alma mater Francisco Josephina [Alma mater Francisco Josephina], Munchen, 1975, 427 s.
25. Wagner R., Alma Mater Francisco Josephina. Die deutschsprachige Nationalitäten-Universität in Czernowitz. Festschrift zum 100. Jahrestag ihrer Eröffnung 1875 [Alma mater Francisco Josephina. The German-speaking Nationalities University in Chernivtsi. Festschrift for the 100th anniversary of its opening in 1875], München, 1975, 427 s.
26. Wagner R., Vom Halbmond zum Doppeladler. Auswählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina und der Czernowitzer Universität «Francisco-Josephina» [From crescent to double eagle. Selected articles on the history of Bukovina and the Chernivtsi University «Francisco-Josephina»], Augsburg, 1996, 535 s.